

BÜYÜK İSTANBUL TARİHİ

CİLT V

PROJE YÖNETİCİSİ

M. Âkif Aydın

EDİTÖR

Coşkun Yılmaz

YAYIN KURULU

M. Âkif Aydın

Coşkun Yılmaz

Feridun M. Emecen

Yunus Uğur

Tuncay Başoğlu

Mehmet İpşirli

Coşkun Çakar

KÜLTÜR A.Ş.

Genel Müdür

Nevzat Küçük

Proje Koordinatörü

Fatih Yavaş

İBB KÜLTÜR A.Ş.

Maltepe Mahallesi

Topkapı Kültür Parkı

Osmanlı Evleri

Topkapı Zeytinburnu

34010 İstanbul

T: +90 0212 467 07 00

iletisim@kultursanat.org

www.kultursanat.org

ISBN (Takım): 978-605-9132-16-9

ISBN: 978-605-9132-21-3

Seri No: Tarih Serisi - 1

Yayınevi No: 15321

BÖLÜM EDITÖRLERİ

Dünya Ölçeğinde İstanbul

Yunus Uğur

Topografya ve Yerleşim

Mehmet Karakuyu

Siyaset ve Yönetim

Feridun M. Emecen

Coşkun Yılmaz

Demografi

Yunus Koç

Toplum

Arif Bilgin

Din

Hür Mahmut Yücer

İktisat

Coşkun Çakar

Ulaşım ve Haberleşme

Ali Akyıldız

Edebiyat, Kültür ve Sanat

Hatice Aynur

Mimari

H. İbrahim Düzenli

Eğitim, Bilim ve Teknoloji

Mehmet İpşirli

Salim Aydüz

Söyleşi: Hafızalarda İstanbul

Beşir Ayvazoğlu

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

A. Haluk Dursun

Abdülhamit Kırmızı

Ahmet Emre Bilgili

Beşir Ayvazoğlu

Cemalettin Şahin

Çiçek Derman

Erhan Afyoncu

Fikret Sarıcaoglu

Halil İnalcık

İlber Ortaylı

İskender Pala

İsmail E. Erünsal

Kemal Beydilli

Korkut Tuna

Mehmet Genç

Mustafa İsmet Uzun

Orhan Okay

Ömer Faruk Harman

Sadettin Ökten

Turhan Kaçar

Uğur Derman

Uğur Tanyeli

İLMİ REDAKSİYON

Feridun M. Emecen

Kemal Beydilli

Tuncay Başoğlu

Ömer Faruk Harman

Mustafa İsmet Uzun

Turhan Kaçar

Cemalettin Şahin

RESİM ALTİ METİNLERİ

Uğur Demir

Kemal Beydilli

SON OKUMA

Mustafa Birol Ülker

GÖRSEL EDITÖR

Uğur Demir

GÖRSEL ARAŞTIRMA

M. Esat Coşkun

M. Erhan Demir

A. Fatih Yılmaz

Ahmet Önal

Kemalettin Kuzucu

Ramazan Demir

İrfan Dağdelen

Hasan Yapıcı

FOTOĞRAF

İsmail Küçük

Coşkun Aydın

A. Bilal Arslan

M. Esat Coşkun

Ersin Çetintaş

Ahmet Akman

Sercan Samancı

TSM- BOA- SMEY

İBB ATATÜRK

KÜTÜPHANESİ

İSAM

İMLA VE TASHİH KONTROL

Mustafa Demiray

TASHİH KOORDİNASYONU

Sabahattin Yenice

BİBLİYOGRAFYA KONTROL

Abdülkadir Şenel

TASHİH

Pelin Aslan

Aylin Samancı

Semih Atış

TASARIM

Bülent Erkmen

GRAFİK UYGULAMA

Barış Akkurt, BEK

Emre Çelik, BEK

Merve Çakuroğlu, MAS

Önder Sakıp Dündar, BEK

Sarp Sözdinler, BEK

BASKI VE RENK AYRIMI

Mas Matbaacılık A.Ş.

Hamidiye Mahallesi,

Soğuksu Caddesi, No: 3

Kağıthane - İstanbul

Tel: 0212 294 10 00

info@masmat.com.tr

Sertifika No: 12055

İcadiye Bağlarbaşı Caddesi
No: 40 Üsküdar 34662 İstanbul

T: +90 0216 474 08 50

isam@isam.org.tr

www.isam.org.tr

İSTANBUL

2015

İSTANBUL'DAKİ KATOLİKLER

ÖMER FARUK HARMAN*

Hristiyanlık Öncesi Dönem

Rivayete göre Byzas tarafından M.Ö. VII. yüzyılda kurulan ve kurucusuna izafeten Byzantion adı verilen şehir, tarih içinde çeşitli devletlerin ilgisini çekmiş ve MS 73 yılında da Roma topraklarına katılmıştır. İmparator I. Konstantinos, Roma tahtını ele geçirdikten (323) sonra Byzantion'u, "Konstantinopolis" veya "Yeni Roma" adıyla imparatorluğun yeni merkezi olarak seçmiş, başkent inşasına 324 yılında başlanmış ve 11 Mayıs 330'da şehrin resmî açılış töreni yapılmıştır.¹

Hristiyanlık öncesi dönemde şehre paganizm hâkimdi ve Yunan kökenli dinî kültürün yanı sıra Mısır, Ege ve Trakya gibi farklı coğrafyalardan gelen çok renkli bir dinî hayatın varlığı söz konusuydu.

İstanbul'un Hristiyanlaşması

Hristiyanlığın Byzantion'a daha ilk havariler kuşağında geldiğini iddia eden ve Rum Ortodoks Kilisesi tarafından benimsenen anlayışa göre Havarî Andreas, MS 37'de misyon alanı içerisine antik Byzantion'u da dâhil etmiştir ve Byzantion'un ilk piskoposudur. Ancak bu bilgi, hiçbir erken kilise kaynağı tarafından dikkate alınmamakta ve bilimsel yönden doğrulanamamaktadır. Yedinci yüzyıla ait bu iddianın, Roma ile İstanbul arasında, İstanbul Patriği tarafından "Ekümenik Patrik" unvanının kullanılması sebebiyle meydana gelen tartışma ile alakalı olduğu düşünülmektedir.² Şöyle ki: Roma kendi üstünlüğünü vurgulamak için, kuruluşunu bir havariye, Simun Petrus'a dayandırmaktadır. İstanbul da kendi üstünlüğünü vurgulamak için İsa'ya Petrus'tan önce tâbi olan Andreas'ı kendi kilisesinin kurucusu olarak ileri sürmüştür.

Konstantin öncesinde Byzantion'da Hristiyanların varlığına ilişkin bilgilerimiz çok zayıftır ve bu konuda ilk doğrudan veri, II. yüzyılın sonuna aittir. İznik Ekümenik Konsili (325) öncesinde Byzantion, kilise

hierarchy içerisinde Heraclea'ya (Marmara Ereğlisi) bağlı bir piskoposluktur. Konstantinopolis'in başkent oluşuna paralel olarak önem kazanmış ve şehirdeki Hristiyan nüfusu artmıştır. Konstantinos, ayrıca burayı başpiskoposluğa yükselterek Hristiyanlığın merkezi hâline getirmiştir.

380'de Hristiyanlık bütün imparatorluğun resmî dini olduktan sonra bu yeni merkezde 381 yılında toplanan II. Ekümenik Konsil'de (I. İstanbul Konsili) benimsenen üçüncü yasa ile "Yeni Roma olduğu için Konstantinopolis piskoposuna, Roma piskoposundan sonra "onur önceliği" tanınmış, ancak bu karar, Roma'da ve İskenderiye'de tepkiyle karşılanmıştı.³ Konstantinopolis piskoposunun II. Ekümenik Konsil'de hierarchyde birden bire ikinci sıraya yükselmesi, İskenderiye Kilisesi'nin sert tepkisine yol açmıştır. 451 Kadıköy Konsili de bu kararı benimseyip Konstantinopolis'i, Küçük Asya ve Trakya'dan sorumlu Patriklik kabul ederek, Roma ve Yeni Roma (Konstantinopolis) piskoposlarının birbirlerine tamamıyla eşit olduklarını tasdik ve teyit etmiş ancak birinci şeref derecesini papaya vermiştir (Kadıköy Konsili, yasa 28). Bu yasanın kabul edildiği oturuma papalık temsilcileri katılmadığı gibi Papa I. Leo (440-461) bu kararı reddetmiş ve yeni başkent elde ettiği bu eşit statü, İstanbul'un Roma ile olan çatışmasını daha da körüklemiştir.⁴

Konstantinopolis başkent oluşundan itibaren pek çok konsile ev sahipliği yapmıştır. Mahallî konsillerin dışında 381'de ikinci, 451'de Kadıköy'de dördüncü, 553'te beşinci, 680'de altıncı ekümenik konsiller hep İstanbul'da toplanmıştır.

VI. yüzyılın başlarında, Akakios şizması sonrasında İstanbul piskoposunun resmî unvanı "Konstantinopolis (Yeni Roma) Başpiskoposu ve Ekümenik Patrik" olmuş,

* Marmara Üniversitesi

¹ Işın Demirkent, "İstanbul", *DİA*, 2001, XXIII, 205-206.

² G. Downey, "Constantinople (Byzantium, Istanbul)", *New Catholic Encyclopedia*, IV, 185.

³ Mehmet Çelik, *Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri (325-1453)*, İzmir 2000, s. 24-25; J.J. McGrath (ed.), "Patriarchate", *New Catholic Encyclopedia*, X, 945.

⁴ M.S. Şahin, "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi", *DİA*, XII, 342.

1- Saint Esprit Kilisesi

Roma'nın benimsemediği "ekümenik patrik" unvanını daha sonra Papa I. Gregorios şiddetle protesto etmiştir.⁵ Konstantinopolis, Bizans dünyasının başkenti ve Ortodoksluğu tanımlayan ve yayan merkez olarak çeşitli dinî tartışmalara, Roma Kilisesi ile yaşanan gerilimlere sahne olmuştur. Konstantinopolis'te Ortodoks Hristiyanlık dışında, genelin benimsediği dinî doktrinlere karşı olan anlamında heretik diye adlandırılan gruplar da vardı ki bunların başında Ariusçuluk gelmekte idi.

Yunanca kültürün hâkim olduğu Bizans ile Latince kültürün hâkim olduğu batı dünyası arasında IV. yüzyılın sonlarından itibaren gittikçe büyüyen bir yabancılaşma vardı. Konstantinopolis ile Roma arasındaki ilk restleşme ve aforoz V. yüzyılın sonunda Akakios ayrılıkçılığı olarak ortaya çıkmıştır. Benzer bir durum IX. yüzyılda meydana gelmiştir. Diğer taraftan iki kilise arasındaki dinî alandaki farklılıklar (*filioque* meselesi ve evharistiyadaki [ekmek-şarap ayini] ekmeğin mahiyeti gibi) vardı.

⁵ M.J. Higgins (ed.), "Ecumenical Patriarchate of Constantinople", *New Catholic Encyclopedia*, X, 946.

Farklı dinî tutumlara, kültürel değerlere ve imparatorların zikzaklı politikalarına papaların ve patriklerin dönem dönem uzlaşmaz tavırları da eklenince Roma ile Konstantinopolis Kilisesi arasında 1054 yılındaki nihai kopuş kaçınılmaz oldu. 16 Temmuz 1054 tarihinde papalık elçilik heyeti tarafından Ayasofya Kilisesi'nin *altarına* bırakılan belge ile Patrik ve taraftarları aforoz edilmiş, buna karşılık İstanbul da Roma'yı aforoz etmişti. Merkezi Roma olan Batı Kilisesi kendisini Katolik (evrensel) olarak nitelemiş ve bütün dünya Hristiyanlarının temsilcisi olduğunu ileri sürmüş, buna mukabil merkezi İstanbul olan Doğu Kilisesi de kendisini Ortodoks (Doğru inancı temsil eden) olarak ilan etmiş, böylece Hristiyan dünyada ilk büyük bölünme vuku bulmuştur.

İstanbul'daki Katolikler

İstanbul her ne kadar Ortodoks Hristiyanlığın merkezi idi ise de orada tarih boyunca diğer Hristiyan gruplar her zaman var olagelmışlerdir. Bunlardan biri de Katolik Latin Cemaatidir. Zaman içerisinde Katoliklerin misyonerlik

2- Beyoğlu Saint Antoine Kilisesi

faaliyetleri neticesinde Katolik Ermeniler ve Katolik Süryanîler ile Nestoriusçu iken Roma'ya bağlanarak Katolikliği benimseyen Keldanîler var olmakla birlikte en eski Katolikler, Latin Katolik Cemaatidir. Bunlara Levanten de denilmektedir ki İtalya'nın doğusundaki Akdeniz toprakları için kullanılan Fransızca bir tabir olan *Levant*'tan gelen Levanten, doğuda yaşayan Avrupalıları ifade etmektedir. "Levante" (Doğulu) kelimesiyle Doğu Akdeniz limanları, bir anlamda bütün Doğu Akdenizliler kastedilir. Ancak bu daha çok hem Bizans hem Osmanlı döneminde yerli ahaliden ziyade buralara yerleşen İtalyan, Katalan, Fransız gibi Batı Akdenizliler için kullanılmış, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Orta ve Kuzey Avrupa'dan gelip kente yerleşen yabancıları da kapsayan bir terim olmuştur.⁶

Latin cemaati Yabancı ya da Levanten cemaat ve Osmanlı Latin Cemaati olmak üzere iki ayrı gruptan oluşmaktadır. Büyük çoğunluğu Cenevizli olan Latinlerden, İstanbul'un 1453'te fethinden sonra Galata'nın anahtarını sunarak Fatih'in hâkimiyetine boyun eğenler Osmanlı tebaasına dâhil oldular. Bunlar Osmanlı Latin Cemaatini oluşturan, imparatorluğun azınlık tebaasından ya da reayadan sayılan Osmanlı Latinleridir.

Buna karşılık fetihten sonra başka ülkelere sığınıp da ortalığın yatışmasını takiben İstanbul'a dönen Latinler, yabancı kimliklerini korudular. Bunlar da kapitülasyonlara tâbi olan yabancı Latinler ya da Levantenlerdir. Dolayısıyla İstanbul Latin cemaatini oluşturan, hukuki olarak birbirinden ayrı iki unsur söz konusudur.⁷ Bu iki unsurun ortak özelliği Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı olmalarıdır.

İstanbul Levanten Cemaatinin temeli, Bizans İmparatorluğu zamanında ticari nedenlerle kurulan İtalyan kolonileridir. X. yüzyıldan itibaren Venedikliler, Cenevizliler ve diğerleri İstanbul'a akın etmeye başlamış, bunların dışında İspanyollar, Almanlar, Provence'lılar da buraya gelmişlerdir. Levantenler İstanbul'da ilk olarak 991 yılında Bizans'tan aldıkları ticari imtiyazlarla yerleşmeye başlamışlardır. O dönemde yerleştikleri başlıca alanlar ise Bahçekapı, Eminönü, Fener ve Galata'dır (Pera-Venedik ve Ceneviz kolonisinin bulunduğu bölge).⁸

1082'de İmparator I. Alexios Komnenos'un Venediklilere İstanbul'un bir mahallesini imtiyaz olarak vermesi, İtalyan kolonilerinin kuruluş anlaşması

olmuştur. İstanbul'daki İtalyan kolonileri olarak Amalfilileri, Venediklileri, Cenevizlileri sayabiliriz. Amalfililer İstanbul'un bilinen en eski İtalyan tüccar ailesiydi. Onların İstanbul'da bir manastırları ve en az iki kiliseleri vardı. I. Aleksios Komnenos, Venediklilere çeşitli imtiyazlar vermiş, Komnenos hanedanı imparatorları bu imtiyazları yenilemişti. Venediklilerin İstanbul'da en az dört kilisesi vardı. Cenevizlilerin İstanbul'a yerleşmesi ise 1155 tarihli anlaşmayla oldu. Zamanla yeni imtiyazlar elde eden Cenevizliler, Galata'ya yerleştirildiler. Bu süreçte Fransisken, Dominiken ve Tapınakçılar tarikatları da İstanbul'a yerleşti.

I. Aleksios, Pisalılara avantajlar sağlamıştı ve onların şehirde iki kiliseleri vardı. IV. Haçlı Seferi kapsamında İstanbul'a gelen Haçlı ordusu 1204'te İstanbul'u yağmalayarak Doğu Latin İmparatorluğu'nu kurdu. 1261 yılına dek ayakta kalan Doğu Latin İmparatorluğu'na ait pek çok kilise vardı ki bunlardan biri San Paolo ve San Domenico Kilisesi olup bugün varlığını Arap Camii olarak sürdürmektedir.⁹

İstanbul'un 1261'de tekrar Bizanslıların eline geçmesinden sonra VIII. Bonifacius, İstanbul'daki Latinlerin patriğinin papa tarafından seçilmesine karar verdi. Böylece papalar, İstanbul'daki Latin patriklik makamına patrik atamaya devam ettiler. Galata 1267'de Cenevizlilere bırakıldıktan sonra Levanten cemaatin dinî, ticari ve kültürel hayatının giderek yoğunlaştığı yer olmuştur. Levanten cemaatin başlıca kiliseleri Santa Anna ve San Antonio olup ayrıca Santa Caterina Manastırı, Santa Chiara Manastırı ve Kilisesi ile San Francesco XVI Manastırı ve Kilisesi vardı.

Haçlıların kenti ele geçirmesinden önce İstanbul'da birtakım kurumlara sahip olan Benediktenler, Bizans'ın İstanbul'a yeniden hâkim olmasından sonra Galata'daki Ceneviz bölgesine çekildiler. İstanbul'a 1583'te ayak basan Cizvitler, Saint Benoit Manastırı'na sahip oldular ve Saint Benoit'i, Katolik olmayanlara yönelik, canlı bir misyonerlik merkezine dönüştürdüler.

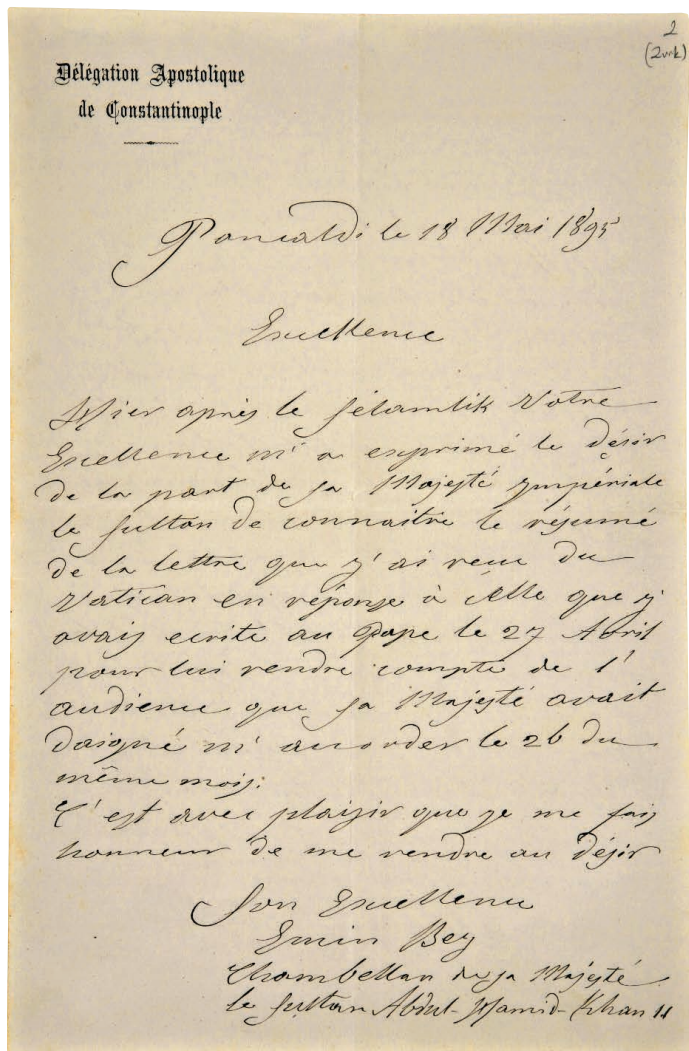
1780 tarihinde Saint Benoit Lazaristlere (Congregation de la Mission) verildi. Galata'nın ortasındaki bir tepede bulunan Saint Georges (San Giorgio/Sankt Georg) Kilisesi, Galata'yı ellerinde tuttukları süre boyunca Cenevizlilerin merkez kilisesi olmuş, Ceneviz döneminin sonlarından 1620'ye dek ise Dominikenlerin idaresinde kalmıştı. Buraya daha sonra Fransiskenler, Fransiskenlerin ikameti sonrasında, 1626'da ise Kapüsenler yerleştiler. 1882'de Avusturyalı

6 İlber Ortaylı, "Levantenler", *DBİA*, İstanbul 1994, V, 204.

7 Rinaldo Marmara, *Bizans İmparatorluğu'ndan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi*, çev. S. Özen, İstanbul 2006, s. 7.

8 Ortaylı, a.g.m., V, 204-207; Raziye Oban (Çakıcıoğlu), "Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, s. 337-356.

9 Marmara, a.g.e., s. 13-25; Ortaylı, a.g.m. V, 205.

3 a-b- II. Abdülhamid tarafından kabul edilen Papa'nın İstanbul temsilcisi Bonetti'nin Papa XIII. Leo'ya Padişahın selamlarını ilettiğine, Papanın da iyi ilişkilerden memnuniyetine, Osmanlı ülkesinde yaşayan Katolikler'e, Padişah'a sadık ve bağlı olmalarını tavsiye ettiğine dair Mabeynci Mehmet Emin Bey'e gönderdiği 1895 tarihli mektup ve Osmanlıca tercümesi (BOA, Y.PRK.BŞK, nr. 41 / 37)

izin veren bir beratla tasdik edilirdi. “Millet sistemi” denilen bu uygulama, Osmanlı İmparatorluğu dışındaki bir makama (papalık) bağlı olan Osmanlı Latin Cemaati için geçerli değildi.

Osmanlı Latin Cemaati öteki azınlıklarla aynı nitelikleri taşımasına rağmen daha baştan itibaren millet olarak tanınmadı, çünkü bu cemaat, millet statüsü edinecek kadar kalabalık değildi. Ruhani olarak Osmanlı İmparatorluğu sınırları dışındaki bir makama (Papalık) bağlı olduğu için, Osmanlı Latin Cemaati öbür azınlıklara (Ortodokslara, Ermenilere, Yahudilere) tanınan millet statüsünü talep edemezdi. Bütün gayrimüslim Osmanlılar cizyeye tâbi idi. Buna karşılık canı ve malı güvence altındaydı.

Fetihle birlikte dağılan eski belediye teşkilatının yerine Galata kolonisinin burjuvaları bir birlik oluşturdular. Hem hukuki hem dinî özelliği olan bu birliğe “Magnifica Comunita di Pera” ya da “Santa Anna Tarikatı” denildi. 1616 fermanında, Galata kolonisinin, içlerinden istedikleri kişiyi işlerini yürütmek üzere baş seçebilecekleri söyleniyordu. Cemaat tarafından seçilen kişi sonra Babıali tarafından tanınıyor ve vekil unvanını taşıyordu. Bu birliğin iki yönlü, hem hukuki hem dinî bir işlevi vardı. Sefaret işlerini yüklenmesinin yanı sıra kiliselerin ve dinî kurumların mali işlerini de idare ediyordu. Birlik, Babıali ile papanın vekilleri arasında aracılık yapardı. Birliğin görevi, 1682’den itibaren Latin tebaanın ve dinî kurumların Babıali ile ilişkilerini sağlamlaştırmakla sınırlandırılmıştır.¹²

Başta dragomanlar (tercümanlar) olmak üzere Osmanlı Latinlerinden bazıları, kapitülasyonlardan yararlanmak ve haraç ödememek için Babıali ile anlaşma yapmış, İstanbul’a elçi göndermiş devletlerden birisinin himayesine girerlerdi ki bunlara “beratlılar” denirdi.

İstanbul’un fethinden yüz yıl sonraya ait rakamlara göre İstanbul’da 3650 Latin Katolik vardır. XVI. yüzyılda Latin Cemaatinin %44’ü Osmanlı tebeasından oluşuyordu. Yıllar geçtikçe Osmanlı Latin Cemaatinin toplamdaki oranı düşerken, 1839’daki modernleşme hareketlerinin ardından Osmanlı İmparatorluğu’na akın eden yabancı Latinlerin ya da Levantenlerin oranı giderek yükseldi. Osmanlı Latin Cemaatine ait Santa Maria Draperis, Saint Antoine ve Santi Pietro e Paulo (Saint Pierre) kiliseleri önemli ibadet mekânlarıdır. Yabancı Latin ya da Levanten cemaati, fetihten hemen sonra yeniden kuruldu. 1535’te Kanunî ile I. François arasında karara bağlanan kapitülasyonlara göre Fransızların Osmanlı topraklarında oturma süresi

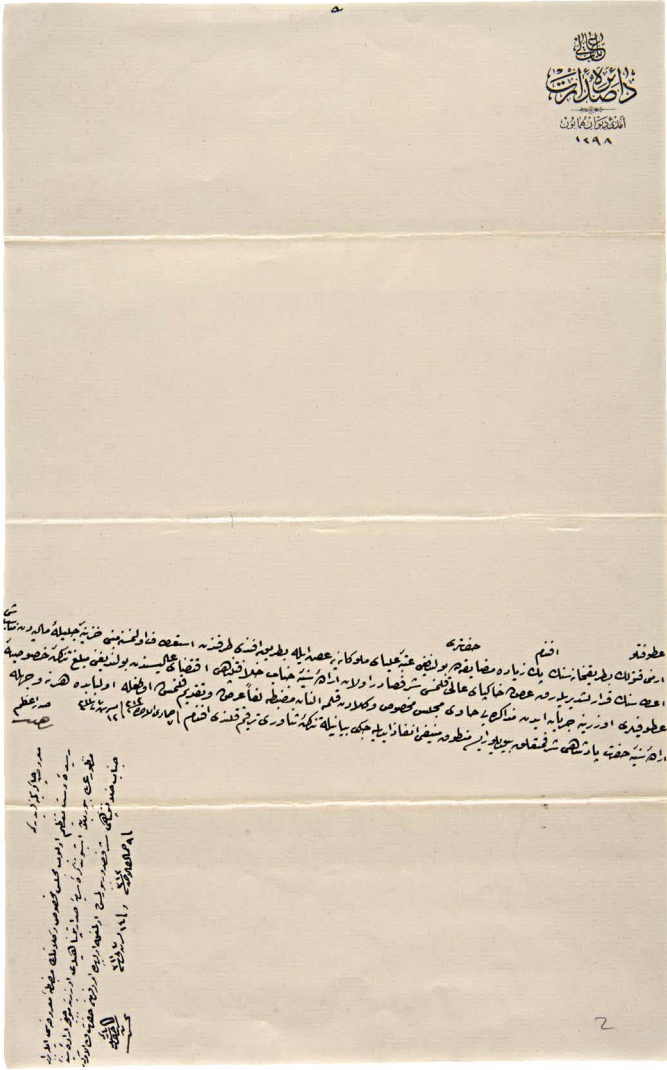
uzatılıyordu. Bu, yabancı Latin cemaatin yeniden doğuşunun ilk adımı sayılabilir. Bu düzenleme daha sonra papayı, İngiltere kralı ile İskoçya kralını da kapsadı. Bu anlaşma aynı zamanda Venediklilere, İngilizlere ve Hollandalılara verilen kapitülasyonlara da örnek teşkil etti. Fetih sırasında İstanbul’da bulunan Avrupalılara, sonradan azat edilen ve özgürlüklerine kavuştuktan sonra Osmanlı İmparatorluğu’nda kalmayı seçen eski zindan mahkûmları, 1453’te sığındıkları Ege adalarından, özellikle Sakız Adası’ndan İstanbul’a dönen Latinler, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Ege adalarından gelen Latinler ve yabancı ülkelerin tâbiyetlerine geçenler eklendi. Ege adalarından gelen göçmenler, geldikleri yerlerden dolayı İstanbul’daki Rum ailelerle daha kolay ilişki kuruyorlardı ve bu yakınlık, Latin Cemaatinin ortak dili olan Levanten Rumcasına da temel teşkil etti. Azatlılar yabancı Latin Cemaatinin oluşmasında önemli bir rol oynadılar.

Bireysel, dinî ve ticari özgürlükleri güvence altına alan kapitülasyonlar, yabancıları Osmanlı topraklarına yerleşmeye teşvik ediyordu. Yabancıların haneleri de güvence altındaydı ve genellikle Osmanlı hukuk sistemine dâhil edilmiyorlardı. Kapitülasyonlardan ilk yararlanan Fransa oldu; ardından İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya (Venedik Cumhuriyeti, Napoli Krallığı, Toscana Grandüklüğü, Sardinya Krallığı, İki Sicilya Krallığı) gibi ülkeler de Babıali’yle imtiyaz anlaşmaları imzaladılar. Böylece yabancılar yabancı tâbiyetlerini, yasalarını, alışkanlıklarını korudular ve kadıların yetki alanından neredeyse tamamen çıkarak kendi konsoloslarının hükmüne girdiler. Bütün bu avantajlar sayesinde küçük tüccar grupları gerçek birer koloniye dönüşebildi.

1535 kapitülasyonlarıyla Fransa seyahat ve ticaret serbestisi, din hürriyeti gibi pek çok imtiyaza kavuşuyordu. Fransızlar Osmanlı İmparatorluğu’nun her yerinde ibadetlerinde serbesttiler. XIX. yüzyılın ortasından XX. yüzyılın başına dek geçen süre, İstanbul Latin Cemaatinin altın çağıdır. Gülhane Hatt-ı Hümayunu’nun 1839’da okunmasıyla İstanbul Latin Cemaatinin altın çağı başlamış oluyordu. Böylece göçler giderek hızlanacak, yeni yeni ülkelerden göçmenler gelmeye başlayacaktı. 1856 Islahat Fermanı’yla daha önce yapılan reformlar tasdik ediliyor, bunun yanı sıra bunların hayata geçirilebilmesi için birtakım tedbirler alınıyor, 1867’de çıkarılan yasayla yabancılara mülk edinme hakkı veriliyordu.

1856 Islahat Fermanı’nın tek işlevi, 1839 reformlarını teyit ve gayrimüslim tebaaya verilen imtiyazları artırmak olmuştur. Islahat Fermanı’nda II. maddede sultanların o güne dek Hristiyan ya

¹² Marmara, a.g.e., s. 54.

4- Maddi sıkıntı çeken Ermeni Katolik Patriği'nin talebinin II. Abdülhamid tarafından olumlu cevaplandırılması, 1895, (BOA, İ. ML, nr. 1313.C/7)

da sair gayrimüslim cemaatlere bahsettiği din ve ibadet özgürlüğü teyit ediliyor; III. maddede Hristiyan ruhbanın malına ve mülküne kesinlikle dokunulmayacağı belirtiliyor; V. maddede her cemaatin kilise, hastane, okul ve mezarlıklarını tamir ve tekrar inşa edebileceği ifade ediliyor, VII. maddede ise mensuplarının sayısı ne olursa olsun, her dinden cemaate ibadet serbestisi sağlanması gerektiği vurgulanıyordu.

Kilise, manastır, okul, hastane, bakımevi, dispanser ve yetimhane gibi dini kurumların artması XIX. yüzyılın sonunda Latin Cemaati, dolayısıyla Yabancı ya da Levanten Cemaatin altın çağını yaşadığının bir kanıtıdır. İstanbul Latin Cemaatinin yükselişinin somut işaretlerinden biri de Pangaltı adında yeni bir mahallenin doğuşudur. XIX. yüzyılın ikinci yarısında yabancıların kitleler halinde gelmesiyle kurulan bu mahalle, adını orda yaşamış bir Bolonya göçmeni olan Giovanni Battista

Pancaldî'den almıştır.¹³ Lozan Antlaşması'yla birlikte (24 Temmuz 1923) Levanten cemaatin imtiyazları sınırlandırıldı ve cemaatin çöküşü başladı. Osmanlı İmparatorluğu 9 Eylül 1914'te kapitülasyonları iptal etmişti ama bunların tamamen yürürlükten kalkması Lozan'da oldu. Lozan Antlaşması kapitülasyonları kaldırarak bir bakıma yabancıların Türkiye'ye yerleşmesine neden olan bütün avantajları ellerinden alıyordu.¹⁴

Keldanîler

Keldanî, Nasturîlikten ayrılıp Katolikliği kabul eden Nasturîlere, Papalığın 1553 yılından itibaren taktığı isimdir. Nasturîler ile Keldanîler aynı ırktan gelen fakat farklı mezheplere inanan topluluklardır. Keldanîliğin asıl gelişimi XVII. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. 1854 yılına geldiğinde Keldanîlerin patriklik makamı Babil şehrinde bulunmaktaydı. XIX. yüzyılın boyunca Keldanîler kendi aralarında ve Roma ile olan ilişkilerinde birtakım sıkıntılar yaşamıştır. Günümüzde İstanbul'da 1000 kadar Keldanî yaşamaktadır ve ruhani liderlikleri ile bir kiliseleri vardır.¹⁵

KAYNAKLAR

- Albayrak, Kadir, *Keldaniler ve Nasturiler*, Ankara 1997.
- Çelik, Mehmet, *Fener Patrikhanesinin Ökumeniklik İddiasının Tarihi Seyri (325-1453)*, İzmir 2000.
- Demirkent, Işın, "İstanbul", *DİA*, XXIII, 205-206.
- Downey, G., "Constantinople (Byzantium, Istanbul)", *New Catholic Encyclopedia*, IV, 185-190.
- Higgins, M.J. (ed.), "Ecumenical Patriarchate of Constantinople", *New Catholic Encyclopedia*, X, 946.
- Marmara, Rinaldo, *Bizans imparatorluğu'ndan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi*, çev. S. Özen, İstanbul 2006.
- Mcgrath, J.J. (ed.), "Patriarchate", *New Catholic Encyclopedia*, X, 945.
- Oban (Çakıcıoğlu), Raziye, "Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, 2007, 337-356.
- Ortaylı, İlber, "Levantenler", *DBİA*, V, 204-207.
- Şahin, M. Süreyya, "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi", *DİA*, XII, 342.

13 Marmara, a.g.e., s. 58-122.

14 Rinaldo Marmara, *Bizans İmparatorluğundan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi*, çev. S. Özen, İstanbul 2006 (Yazının hazırlanmasında bu kitap esas alınmış ve geniş ölçüde yararlanılmıştır).

15 Kadir Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, Ankara 1997, s. 136.